

ԱՌԱՆՁԻՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ ՄՆԱՆԿՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ

ՏԻԳՐԱՆ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ

Մնանկության վարույթում առանձին քաղաքացիական գործերի ինստիտուտը նորույթ է հայրենական օրենսդրությունում, և դրա համապարփակ ուսումնասիրությունն ունի տեսագործական մեծ կարևորություն:

Տեսական աղբյուրների, հայրենական և արտասահմանյան օրենսդրության, ինչպես նաև դատական պրակտիկայի հիման վրա աշխատանքում քննարկվում են առանձին քաղաքացիական գործերի ինստիտուտի ներդրման անհրաժեշտությունը և զարգացման պատմությունը, վերլուծվում են քաղաքացիաիրավական վեճը առանձին քաղաքացիական գործ դիտարկելու պայմանները և այս ինստիտուտի մյուս տարրերը, ինչպես նաև բացահայտվում են քաղաքացիական գործերի վրա մորատորիումի գործողության սահմանները:

Հոդվածում հեղինակը ներկայացնում է գիտագործական մի շարք եզրահանգումներ, որոնք կարող են ուղենիշային լինել իրավակիրառ պրակտիկայի, ինչպես նաև առանձին քաղաքացիական գործերի ինստիտուտի հետագա օրենսդրական զարգացման համար:

Բանալի բառեր – *սնանկության վարույթ, մորատորիում, առանձին քաղաքացիական գործ, կենտրոնացում, ենթակայության հետ կապված վեճ*

Մնանկության ինստիտուտը տնտեսական հարաբերությունների բնականոն ընթացքի ապահովմանն ուղղված՝ պետության միջամտության առանձնահատուկ դրսևորում է, որը, մի կողմից, կոչված է առավելազույն բավարարելու պարտատերերի պահանջները՝ վարույթի շրջանակներում հավաքագրված միջոցներն արդար բաշխելով վերջիններիս միջև, մյուս կողմից՝ օրենսդրական կարգավորումների ներդրման միջոցով փրկելու գոյատևման ընդունակ տնտեսավարող սուբյեկտներին¹: Ըստ այդմ՝ սնանկության գործընթացի նպատակն է երաշխիքներ ստեղծել պարտատերերի պահանջները համամասնորեն բավարարելու, ինչպես նաև հնարավոր դեպքերում պարտապանի գույքային դրությունը կայունացնելու (պարտապանի վճարունակության վերականգնումը) և նրա տնտեսական գործունեության շարունակականությունն ապահովելու համար²: Ընդ որում, այս համատեքստում առաջնահերթը ֆինանսական առողջացման հնարավորության ընձեռումն է պարտապանին, և միայն դրա անհնարինության դեպքում՝ պարտապանի լուծարումը և

¹ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 14.09.2021թ. թիվ ՍԴՈ-1609 որոշումը:

² Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 26.01.2021թ. թիվ ՍԴՈ-1572 որոշումը:

նրա գույքի հաշվին պարտատերերի պահանջների բավարարումը³:

Մնանկության ինստիտուտի առջև դրված խնդիրների արդյունավետ կենսագործումը, ի թիվս այլնի, կախված է սնանկության վարույթի ընթացքում պարտապանի գույքային զանգվածի նվազեցումը բացառող գործիքակազմից: Այսպես օրինակ՝ Իսպանիայում, ընդհանուր կանոնի համաձայն, սնանկության վարույթը սկսելու պահից դատական կամ արտադատական կատարման վարույթներ չպետք է նախաձեռնվեն, սկսված վարույթներն էլ չպետք է շարունակվեն: Կանոնը սահմանում է որոշ բացառություններ՝ կապված վարչական ակտերի կատարման ընթացակարգերի և աշխատանքային հարաբերություններից բխող պահանջների հետ՝ պայմանով, որ դրանց բավարարումը չխաչընդոտի սնանկության վարույթի հետագա ընթացքը⁴: Նույն կերպ Ֆրանսիայում սնանկության վարույթ սկսելու որոշումն ընդհատում է պարտապանի դեմ բերված գումարի բռնագանձման և գումարի հետ կապված պայմանագիրը չեղարկելու պահանջներով բոլոր հայցերի քննությունը: Կատարման վարույթները ևս կասեցվում են: Պարտատերերի կողմից ներկայացված առանձին վարույթներով պահանջների բավարարումը ընդհատվում է⁵:

Գերմանիայում, սնանկության վարույթի փաստով կիրառվող սահմանափակումներին զուգահեռ, դատարանը սնանկության գործը վարույթ ընդունելուց հետո պարտավոր է ձեռնարկել բոլոր միջոցները՝ պարտապանի գույքի նվազեցումը բացառելու համար: Մնանկության օրենքի 21-րդ հոդվածը նախատեսում է այս միջոցների շրջանակը: Մասնավորապես, դատարանը կարող է պարտապանի գույքի փոխանցման ընդհանուր արգելք սահմանել: Համանման կարգավորումներ առկա են նաև Չեխիայում⁶, Շվեդիայում⁷ և այլն:

Հարկ է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը ևս սահմանում է պարտապանի գույքային զանգվածի նվազեցումը բացառող ինստիտուտներ, որոնցից է մորատորիումը կամ պարտատերերի պահանջների բավարարման սառեցումը: Այն պարտապանի վճարունակության վերականգնման միջոցներից է, որի էությունն այն է, որ արգելվի պարտապանի դրամական միջոցների օգտագործումը՝ պարտապանի ֆինանսական վիճակի բարելավման համար կազմակերպչական և տնտեսական միջոցառումներ իրականացնելու համար⁸: Ըստ էության, նման դիրքորոշում է արտահայտվել նաև Վճռաբեկ դատարանի կողմից, որի համաձայն՝ «Պարտատերերի պահանջների բավարարման սառե-

³ Տե՛ս **S. Մարկոսյան, Մ. Մարկոսյան**, Ընդերքօգտագործման իրավունքի դադարեցման և օտարման հիմնախնդիրները սնանկության ինստիտուտի համատեքստում // Դատական իշխանություն, 3-4 (261-262), Եր., 2021, էջ 121-122:

⁴ Տե՛ս հետևյալ հղմամբ՝ https://e-justice.europa.eu/content_insolvency-474-es-en.do?member=1:

⁵ Տե՛ս հետևյալ հղմամբ՝ https://e-justice.europa.eu/content_insolvency-474-fr-en.do?member=1:

⁶ Տե՛ս հետևյալ հղմամբ՝ https://e-justice.europa.eu/content_insolvency-474-cz-en.do?member=1:

⁷ Տե՛ս հետևյալ հղմամբ՝ https://e-justice.europa.eu/content_insolvency-474-se-en.do?member=1:

⁸ Տե՛ս Несоостоятельность (банкротство): Учебный курс. В 2 т. / Под. ред. д.ю.н., проф. **С.А. Карелиной**. Т. 1. – М.: Статут, 2019, էջ 680:

ցումը կամ մորատորիումը պարտապանի վճարունակության վերականգնման նպատակին հասնելու միջոցներից մեկն է: Այն առաջնահերթ ուղղված է պարտապանի գույքի էական նվազեցում թույլ չտալուն»⁹:

Մորատորիումի բովանդակությունը կազմող դրույթները բացահայտված են «Մասնկության մասին» օրենքի¹⁰ 39-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերում, որոնց շարքին է դասվում պարտապանի գույքային զանգվածի նվազեցմանը հանգեցնելու հնարավորություն ունեցող դատական գործերի հարուցման և քննության արգելքը: Մասնավորապես, Օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ պարտապանին սնանկ ճանաչելու մասին վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու օրվանից կարճվում կամ ավարտվում են պարտապանից գումարի բռնագանձման կամ գույք հանձնելու պահանջով քաղաքացիական, վարչական կամ արբիտրաժային տրիբունալի վարույթում գտնվող գործերը, և պարտապանի դեմ պարտատերերի պահանջները կարող են ներկայացվել սնանկության վարույթի շրջանակներում՝ Օրենքով սահմանված ժամկետներում և կարգով: Այսինքն՝ նշված հիմքով կարճման ենթակա են սնանկ ճանաչված պարտապանի մասնակցությամբ ոչ բոլոր քաղաքացիական գործերի վարույթները, այլ միայն այն քաղաքացիաիրավական վեճերով գործերի վարույթները, որոնցում սնանկ ճանաչված պարտապանին ներկայացված է նյութաիրավական պահանջ՝ գումարի բռնագանձման կամ գույք հանձնելու տեսքով, և որոնց լուծումը կարող է հանգեցնել վերջինիս գույքային զանգվածի փոփոխության¹¹: Ընդ որում, օրենսդիրը դրանով ոչ թե սահմանափակել է համապատասխան շահագրգիռ անձանց խախտված իրավունքների դատական պաշտպանության իրավունքը, այլ սահմանել է այդ իրավունքների պաշտպանության որոշակի դատավարական ձև՝ թույլատրելով դրանց ներկայացումը միայն սնանկության վարույթում որպես պարտատերերի պահանջներ¹²:

Միաժամանակ ակնհայտ է, որ պարտապանի գույքային զանգվածի վրա ազդեցություն կարող են ունենալ նաև այլ պահանջներով քաղաքացիաիրավական վեճերը, որոնք մինչև ոչ վաղ անցյալը կարող էին քննվել սնանկության վարույթից դուրս:

⁹ Օրինակ՝ Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԴ/0469/02/14 քաղաքացիական գործով 17.07.2015թ. և թիվ ԵԿԴ/5306/02/14 քաղաքացիական գործով 13.01.2016թ. որոշումները:

¹⁰ Ընդունվել է 25.12.2006թ.: Ուժի մեջ է մտել 10.02.2007թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 2007.01.31/7 (531), Հոդ. 139: Այսուհետ նաև՝ Օրենք:

¹¹ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԴ/4893/02/15 քաղաքացիական գործով 04.06.2021թ. որոշումը:

¹² Հարկ է նշել, որ Օրենքի 39-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետը սահմանափակել է մորատորիումի գործողությունը այիմենտների բռնագանձման վրա: Այլ կերպ ասած՝ օրենսդիրը սահմանել է, որ Օրենքի 39-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը, այդ թվում՝ քաղաքացիական գործի վարույթը կարճելու պահանջը, կիրառելի չեն այիմենտի բռնագանձման պահանջի մասին քաղաքացիական գործերի նկատմամբ: Միաժամանակ, նկատի ունենալով հիշատակվածի բազառիկությունը՝ աշխատանքի հետագա շարադրանքում վերլուծությունները և եզրահանգումները կներկայացվեն ընդհանուր կարգավորումների առնչությամբ՝ վերաբերելի դեպքերում ենթադրելով այստեղ հիշատակված բացառության առկայությունը և կիրառելիությունը:

Իրավիճակը փոխվեց, երբ Օրենքի 17.06.2016 թ. փոփոխություններով¹³ որոշ քաղաքացիական գործերի քննության իրավասությունը վերապահվեց սնանկության գործը վարող դատարանին՝ որպես հիմնավորում ունենալով հետևյալը. «Գործնականում հաճախ է հանդիպում, երբ պարտապանին վերաբերող վեճերը քննվում են տարբեր դատարաններում, օրինակ, երբ պարտապանը վիճարկում է գործարքների անվավերությունը, գույքային պահանջներ է ներկայացնում և այլն: Նման դեպքերում սնանկության գործը մնում է առկախված: Պարտապանին վերաբերող բոլոր քաղաքացիական գործերը մեկ վարույթում քննելը կարող է այն ավելի արդյունավետ դարձնել»¹⁴: Արդյունքում՝ Օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանվեց, որ սնանկության գործով պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի և իրավունքների առնչությամբ ծագած բոլոր քաղաքացիաիրավական վեճերը, որտեղ պարտապանը հանդես է գալիս որպես պատասխանող կամ պատասխանողի կողմում հանդես եկող երրորդ անձ, քննվում են նույն սնանկության գործի շրջանակում:

Վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով քննարկվող ինստիտուտի ներդրման նպատակին, մի շարք գործերով արտահայտել է հետևյալ դիրքորոշումը. «Մնանկ ճանաչված պարտապանի մասնակցությամբ պարտավորությունները կենտրոնանում են սնանկության վարույթում: Այդ իսկ նկատառումով «Մնանկության մասին» ՀՀ օրենքում 17.06.2016 թվականին կատարված փոփոխությունների արդյունքում դրա 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանվել է, որ սնանկության գործով պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի և իրավունքների առնչությամբ ծագած բոլոր քաղաքացիաիրավական վեճերը, որտեղ պարտապանը հանդես է գալիս որպես պատասխանող կամ պատասխանողի կողմում հանդես եկող երրորդ անձ, քննվում են նույն սնանկության գործի շրջանակում: (...) Բացի այդ, սնանկության վարույթում սնանկ ճանաչված պարտապանի մասնակցությամբ պարտավորությունների կենտրոնացմամբ հնարավորություն է ստեղծվում ապահովելու վերջինիս ակտիվների հավաքագրումը և դրանց հիման վրա բոլոր պարտատերերի շահերի ապահովումը՝ օրենքով սահմանված առաջնահերթությամբ վերջիններիս պահանջների բավարարմամբ»¹⁵:

Մինչդեռ քննարկվող ինստիտուտի ներդրումը պայմանավորված է ոչ թե պարտապանի մասնակցությամբ պարտավորությունների, այլ քաղաքացիական գործերը սնանկության վարույթում կենտրոնացնելու անհրաժեշտությամբ՝ նպատակ ունենալով բարձրացնել սնանկության վարույթի արդյունավետությունը և հաշվի առնելով առնվազն հետևյալ հանգամանքները.

¹³ Ուժի մեջ է մտել 23.07.2016թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 2016.07.13/54(1234) Հոդ.650:

¹⁴ <http://www.parliament.am/drafts.php?sel=showdraft&DraftID=8199&Reading=0>

¹⁵ Օրինակ՝ Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱՔԴ/0254/02/16 քաղաքացիական գործով 27.12.2017թ. և թիվ ԵԿԴ/3928/02/16 քաղաքացիական գործով 04.11.2019թ. որոշումները:

1. պարտապանի գույքային զանգվածի վրա ազդեցություն ունեցող քաղաքացիական գործերը սնանկության վարույթից դուրս՝ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից քննվելու հնարավորությունը դատավարական իրավունքները չարաշահելու և տարբեր միջոցներով, այդ թվում՝ հայցի ապահովմամբ սնանկության վարույթի բնականոն ընթացքը խոչընդոտելու հիմքեր էր ստեղծում:

2. սնանկության գործը վարող դատավորի կողմից առանձին քաղաքացիական գործի քննությունը թույլ կտա դատարանին առավել արագ և ճիշտ լուծել վեճը, քանի որ, մի կողմից, դատարանը կբացառի մորատորիումի շրջանցման փորձերը, մյուս կողմից, որպես կանոն, լիարժեք իրազեկ է սնանկության գործի փաստերին¹⁶:

Վերոշարադրյալի համատեքստում պետք է նշել, որ սնանկության վարույթին առնչվող քաղաքացիական գործերի կենտրոնացման դրսևորումներ հանդիպում են արտասահմանյան որոշ երկրների օրենսդրություններում: Օրինակ՝ Իսպանիայում սնանկության վարույթին պետք է միացվեն նաև իրավաբանական անձի՝ ընդդեմ տնօրենների, լուծարային կառավարիչների և աուդիտորների պահանջներով հայցերը, և դրանց քննությունը պետք է շարունակվի սնանկության վարույթի շրջանակներում, իսկ քաղաքացիական և աշխատանքային դատարանները չեն կարող վարույթ ընդունել այնպիսի գործեր, որոնք պետք է քննվեն սնանկության դատարանում, հատկապես այն գործերը, որոնք վերաբերում են պարտապանի գույքին: Եթե նման գործերը սխալմամբ ընդունվել են վարույթ, ապա դրանց քննությունը պետք է դադարեցվի, և արդեն կատարված գործողությունները համարվեն անվավեր: Առևտրային դատարանները ևս չպետք է վարույթ ընդունեն և քննեն այնպիսի գործեր, որոնք կապված են սնանկության վարույթով պարտապանի հետ¹⁷:

Տրանսիայում սնանկության կառավարիչը կարող է պայմանագիրը լուծված համարելու պահանջով դիմել սնանկության գործը քննող դատարան, եթե դա անհրաժեշտ է պարտապանի ֆինանսական առողջացման համար, և եթե լուծումը էականորեն չի վնասի կոնտրագենտի շահերը: Այս գործերը քննվում են սնանկության վարույթի շրջանակներում, իսկ Գերմանիայում պարտապանի դեմ ներկայացվող պահանջները սնանկության վարույթը սկսելուց հետո պետք է ներկայացվեն միայն սնանկության վարույթում, եթե հայցը սնանկության վարույթին առնչվող գույքին է վերաբերում¹⁸:

Նման պայմաններում առանձին քաղաքացիական գործերի համար սնանկության գործը վարող դատարանի ենթակայության սահմա-

¹⁶ Այս առումով ուշագրավ է Մնանկության դատարանի թիվ ՄնՆ/0075/02/20 քաղաքացիական գործով 11.06.2020թ. «Հայցադիմումը վերադարձնելու մասին» որոշման մեջ տեղ գտած՝ «ի պաշտոնե տիրապետելով սնանկության վարույթի նյութերին» ձևակերպումը:

¹⁷ Տե՛ս հետևյալ հղմամբ՝ https://e-justice.europa.eu/content_insolvency-474-es-en.do?member=1:

¹⁸ Տե՛ս, օրինակ, Մնանկության մասին Գերմանիայի օրենքի 87-րդ հոդվածը, նաև՝ **Dr. A. Remmert**. Introduction to German Insolvency Law, "International Company and Commercial Law Review" (publisher: Sweet & Maxwell, London), 2002, էջ 427:

նումը, դրական լինելուն գուցահեռ, ուներ մի շարք չկարգավորված հարցեր (օրինակ՝ ի՞նչ կանոններով պետք է հարուցվեին, քննվեին և լուծվեին այդ գործերը, ո՞ր դատավորին պետք է հանձնվեին, արդյո՞ք պետք է ունենային դատական գործի ինքնուրույն համար և այլն):

Բարձրացված հարցերի մի մասի պատասխանները տրվեցին դատական պրակտիկայում: Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանը մի շարք գործերով դիրքորոշում ձևակերպեց այն մասին, որ վերոնշյալ վեճերը պետք է քննվեն որպես առանձին քաղաքացիական գործեր՝ գործի առանձին համարով՝ պահպանելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի կանոնները¹⁹: Այդուհանդերձ, քննարկվող ինստիտուտը զգում էր հետագա օրենսդրական զարգացման անհրաժեշտություն: Դա էր պատճառը, որ «Մնանկության մասին» օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2019 թվականի դեկտեմբերի 12-ի ՀՕ-294-Ն օրենքով²⁰, ինչպես նաև Օրենքում իրականացված հետագա լրացումներով զգալի տեղ հատկացվեց այս ինստիտուտի բարեփոխմանը:

Առաջին հերթին հիշատակման է արժանի առանձին քաղաքացիական գործերի շրջանակի ընդլայնումը: Այսպես, Օրենքի 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Մնանկ ճանաչված պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի և իրավունքների, երրորդ անձին պատկանող ապահովված իրավունքի առարկայի, պարտապանի և պարտատիրոջ մասնակցությամբ կնքված, ներառյալ պարտավորությունների կատարման ապահովման միջոցների պայմանագրերի առնչությամբ ծագած և սնանկ ճանաչելու հարցի լուծման կամ պարտատերերի պահանջների բավարարման հնարավորության վրա ազդող վեճերով քաղաքացիական գործերը, բացառությամբ կառավարչի կողմից ներկայացվող հայցերով կամ «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի հիման վրա ներկայացվող հայցերով հարուցվող քաղաքացիական գործերի, քննում է սնանկության գործը՝ վարող դատավորը նույն սնանկության գործի շրջանակում՝ որպես առանձին քաղաքացիական գործեր (այսուհետ՝ առանձին քաղաքացիական գործեր)»:

Վկայակոչված նորմի վերլուծությունից հետևում է, որ քաղաքացիաիրավական վեճը, որպես առանձին քաղաքացիական գործ, ենթակա է Մնանկության դատարանի քննությանը, եթե

1. վեճը ծագել է սնանկ ճանաչված պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի, ներառյալ իրավունքների կամ երրորդ անձին պատկանող ապահովված իրավունքի առարկայի կամ պարտապանի և պարտատիրոջ մասնակցությամբ կնքված, ներառյալ պարտավորությունների կատարման ապահովման միջոցների առնչությամբ:

¹⁹ Տե՛ս, օրինակ, Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԴ/3928/02/16 քաղաքացիական գործով 04.11.2019 թ. որոշումը:

²⁰ Ուժի մեջ է մտել 15.04.2020 թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 2019.12.26/100(1553), Հոդ. 1242: Այսուհետ նաև Օրենքի փոփոխություններ:

2. վեճի լուծումը կարող է ազդել սնանկ ճանաչելու հարցի լուծման կամ պարտատերերի պահանջների բավարարման հնարավորության վրա:

Մինևույն ժամանակ, կարևոր է շեշտադրել, որ, անկախ վերոթվարկյալ պայմանների առկայությունից, սնանկության վարույթում առանձին քաղաքացիական գործի շրջանակում չեն կարող քննվել

1. պարտապանից գումարի բռնագանձման կամ գույքի հանձնման պահանջներով հայցերը²¹.

2. սնանկության գործով կառավարչի կողմից ներկայացվող հայցերը.

3. «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» օրենքի²² հիման վրա ներկայացվող հայցերը:

Ընդ որում, սնանկության գործով կառավարչի կողմից ներկայացվող հայցերի մասով նախատեսված սահմանափակումը պայմանավորված է հետևյալով.

1. սնանկության գործով կառավարչի կողմից հարուցվող հայցերի քանակը առանձին դեպքերում կարող է լինել մեծաթիվ, ինչը կարող է խոչընդոտներ ստեղծել սնանկության գործը վարող դատավորի բնականոն գործունեության համար.

2. Սնանկության դատարանում քաղաքացիական գործի քննությունը կարող է խախտել քաղաքացիական գործերի տարածքային ընդդատության կանոնները, քանի որ որոշ դեպքերում պատասխանողը ստիպված պիտի լիներ մասնակցել գործի քննությանը այլ վայրում, քան այն կլիներ, եթե գործը չունենար առանձին քաղաքացիական գործի կարգավիճակ:

Առանձին քաղաքացիական գործերին առնչվող հաջորդ փոփոխությունը վերաբերում է կիրառելի դատավարական կանոնների հստակեցմանը: Այսպես, Օրենքի 6-րդ հոդվածի 4-րդ մասում սահմանվել է, որ առանձին քաղաքացիական գործերը հարուցվում, քննվում և լուծվում են Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով²³ սահմանված կարգով: Ասվածի հետ մեկտեղ՝ օրենսդիրը կարգավորել է սնանկության գործը վարող դատավորի կողմից առան-

²¹ Այս հանգամանքը ուղղակիորեն բխում է Օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետից և բացառում է դատարանի ցանկացած հայեցողության հնարավորություն: Այնինչ, Վճռաբեկ դատարանը թիվ ԵԿԴ/0425/02/14 քաղաքացիական գործով 23.02.2021 թ. Որոշմամբ արտահայտել է հետևյալ դիրքորոշումը. «Այսպիսով՝ համադրելով «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 39-րդ հոդվածով և 4-րդ հոդվածով սահմանված իրավակարգավորումները և հաշվի առնելով, որ պարտապանի դրամական միջոցները ևս համարվում են գույք, ուստի ևս ներառվում են պարտապանի գույքի կազմում. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ պարտապանից գումար բռնագանձելու պահանջ ներկայացված լինելու պարագայում նման քաղաքացիաիրավական վեճը կամ պետք է կարճվի, կամ պետք է քննվի պարտապանի սնանկության գործի շրջանակներում: Ընդ որում՝ Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ օրենքով նախատեսված այս կամ այն լուծումը բացառապես պայմանավորված է գործի առանձնահատկություններով և փաստական հանգամանքներով»:

²² Ընդունվել է 16.04.2020թ.: Ուժի մեջ է մտել 23.05.2020թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 2020.05.13/50 (1605), Հոդ. 580:

²³ Ընդունվել է 09.02.2018թ.: Ուժի մեջ է մտել 09.04.2018թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 2018.03.05/16 (1374), Հոդ.208:

ձին քաղաքացիական գործի քննության անհնարինության դեպքում գործի հետագա քննության հարցը, քանի որ առանձին քաղաքացիական գործերի հայեցակարգը, որպես կանոն, ենթադրում է սնանկության գործը վարող դատավորի կողմից այդ գործերի քննություն: Խոսքը վերաբերում է Օրենքի 4-րդ հոդվածի 8-րդ և 10-րդ մասերին, որոնք առանձին քաղաքացիական գործի քննությունը վերապահում են Սնանկության դատարանի այլ դատավորի միայն այն դեպքում, եթե առկա է սնանկության գործը վարող դատավորի ինքնաբացարկի հիմքեր, կամ վերադաս դատական ատյանի կողմից բեկանվել է առանձին քաղաքացիական գործով կայացված եզրափակիչ դատական ակտը:

Օրենքի փոփոխություններով սահմանվել են նաև առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների և Սնանկության դատարանի միջև առանձին քաղաքացիական գործերի առնչվող հարցերի որոշակի լուծումներ: Մասնավորապես, եթե մինչև Օրենքի փոփոխությունները կարգավորված էր միայն առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից գործը Սնանկության դատարան հանձնելու ընթացակարգը, ապա ներկայումս Օրենքը կարգավորում է նաև առանձին քաղաքացիական գործերի ենթակայության հետ կապված վեճի, ինչպես նաև Սնանկության դատարանի կողմից սխալմամբ որպես առանձին քաղաքացիական գործ վարույթ ընդունված գործը առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան ուղարկելու հարաբերությունները:

Այսպես, Օրենքի 4-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ նույն հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված կանոնների խախտմամբ դատարանի կողմից վարույթ ընդունված գործերը դատարանն իր որոշմամբ հանձնում է առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի քննությանը, իսկ Օրենքի 4-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է հետևյալը. «Ընդհանուր իրավասության դատարանից քաղաքացիական գործ ստանալու դեպքում դատարանը յոթնօրյա ժամկետում որոշում է կայացնում այն վարույթ ընդունելու կամ գործը Վճռաբեկ դատարանի նախագահին ուղարկելու մասին, եթե համաձայն չէ գործի ենթակայությանը: Վճռաբեկ դատարանի նախագահը հնգօրյա ժամկետում որոշում է գործի ենթակայությունը: Վճռաբեկ դատարանի նախագահի որոշած դատարանը համարվում է իրավասու դատարան»²⁴:

Նշյալ համատեքստում կարևոր է ընդգծել նաև, որ քաղաքացիական գործը մեկ դատարանից մյուսին հանձնելուց առաջ դատարանը պետք է նախ պարզի մորատորիումի ուժով այն կարճելու հարցը և դրան պատասխան տալուց հետո միայն հանձնի իրավասու դատարանին: Այս հանգամանքը արդարացիորեն արձանագրվել է նաև Վճռա-

²⁴ Սահմանադրական դատարանի 25.06.2021թ. թիվ ՍԴԱՈ-123 որոշմամբ մերժվել է Վճռաբեկ դատարանի նախագահի դիմումի հիման վրա, ի թիվս այլնի, այս դրույթի սահմանադրականությունը որոշելու վերաբերյալ գործի քննությունը այն հիմնավորմամբ, որ Վճռաբեկ դատարանի նախագահի կողմից ենթակայությունը որոշելու լիազորությունը չի համարվում արդարադատության իրականացում և, ըստ էության, դատական վարչարարություն է:

բեկ դատարանի նախագահի կողմից²⁵:

Առանձին քաղաքացիական գործերին առնչվող մյուս նորամուծությունը վերաբերում է սնանկության վարույթի ավարտի և Սնանկության դատարանի վարույթում գտնվող առանձին քաղաքացիական գործի ընթացքի հետ կապված հարցերի որոշակիացմանը: Այս առումով օրենսդիրը առանձին քաղաքացիական գործերին օժտել է հարաբերականորեն ինքնուրույն կարգավիճակով, քանի որ եթե քաղաքացիական գործի առանձին քաղաքացիական գործի կարգավիճակ ստանալու համար նախապայման է սնանկության գործի առկայությունը, ապա սնանկության գործի ավարտն ինքնին առանձին քաղաքացիական գործի՝ վարույթը դադարեցնելու կամ այլ դատարան հանձնելու հիմք չէ: Եվ դա արդարացված է թվում, քանի որ հակառակ լուծումը կհակասեր դատավարական խնայողության սկզբունքին՝ հանգեցնելով պետության և դատավարության մասնակիցների լրացուցիչ ռեսուրսների օգտագործման:

Ողջ շարադրվածի լույսի ներքո էական է այն հարցի պարզաբանումը, թե արդյոք կարող է առանձին քաղաքացիական գործի շրջանակում ներկայացվել հակընդդեմ հայց, քանի որ Օրենքում ուղղակի կարգավորումները բացակայում են: Այս առումով տեղին է վկայակոչել «պարտադիր» հակընդդեմ հայցի ինստիտուտը, որի շրջանակում պատասխանողի կողմից հակընդդեմ հայց հարուցելու իրավունքը սահմանված կարգով չիրականացվելու դեպքում այն դիտարկվում է դատավարական անգործությամբ (լուծությամբ) տնօրինված և հանգեցնում է պատասխանողի հայցի իրավունքի դատավարական կողմի, այսինքն՝ հայց հարուցելու իրավունքի դադարման²⁶: Նման պայմաններում «պարտադիր», այսինքն՝ սկզբնական հայցի բավարարումը լրիվ կամ մասնակի բացառող հակընդդեմ հայցի ներկայացման հնարավորության սահմանափակումը անթույլատրելի է թվում պատասխանողի դատական պաշտպանության իրավունքի երաշխավորման տեսանկյունից: Բացի այդ, ինչպես նշվեց, առանձին քաղաքացիական գործերի հարուցման, քննության և լուծման նկատմամբ կիրառելի է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը, որը հակընդդեմ հայցի ներկայացումը պայմանավորում է սկզբնական հայցի հետ համատեղ քննելու հնարավորությամբ: Ուշագրավ է, որ Վճռաբեկ դատարանի կողմից Սնանկության դատարան նոր քննության ուղարկված գործերից մեկով առկա է նաև հակընդդեմ հայց²⁷:

²⁵ Տե՛ս, օրինակ, Վճռաբեկ դատարանի նախագահի թիվ ԵԴ/11015/02/18 քաղաքացիական գործով 26.08.2020թ. և թիվ ԵԴ/4022/02/21 քաղաքացիական գործով 27.07.2021թ. որոշումները:

²⁶ Տե՛ս **Ս. Մեղրյան, Ս. Մարկոսյան, Է. Գեղամյան**, «Պարտադիր» հակընդդեմ հայցի ինստիտուտի իրավական բնույթը և գոյաբանական հիմքերը քաղաքացիական դատավարությունում // Արդարադատություն, 2 (51), 2020, **Ս. Մեղրյան, Ս. Մարկոսյան, Է. Գեղամյան**, «Պարտադիր» հակընդդեմ հայցի ինստիտուտի կիրառման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում // Դատական իշխանություն, № 7-8 (253-254), 2020:

²⁷ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԴԴ/0425/02/14 քաղաքացիական գործով 23.02.2021թ. որոշումը:

Միննույն ժամանակ, հետաքրքրական է այն հարցի պատասխանը, թե արդյոք վերոշարադրյալը կիրառելի է մինչև Օրենքի փոփոխությունները հարուցված և դրանց ուժով առանձին քաղաքացիական գործերի շրջանակում դիտարկվող քաղաքացիական գործերի նկատմամբ: Այս հարցն իր լուծումը ստացել է Օրենքի փոփոխությունների 72-րդ հոդվածի 10-րդ մասում, ըստ որի՝ Հայաստանի Հանրապետության առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններում հարուցված՝ Օրենքի 3-րդ հոդվածին համապատասխանող գործերը Օրենքի փոփոխությունները ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ մեկամյա ժամկետում, փոխանցվում են Մանկության դատարան: Այսինքն՝ օրենսդիրը որդեգրել է այն քաղաքականությունը, որ առանձին քաղաքացիական գործերի նոր շրջանակը ունի «հետադարձ ուժ», և դրան համապատասխանող ու առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների վարությամբ առկա քաղաքացիական գործերի քննության իրավասությունը ևս վերապահվում է Մանկության դատարանին: Ընդ որում, այդ գործընթացը ապահովելու համար, ինչպես նշվեց, Օրենքի փոփոխություններում ամրագրվել է մեկամյա ժամկետ: Այլ կերպ ասած՝ ըստ Օրենքի փոփոխությունների՝ մինչև 2020 թ. մայիսի 15-ը առանձին քաղաքացիական գործերի նոր բնորոշմանը համապատասխանող և մինչև Օրենքի փոփոխությունները հարուցված բոլոր գործերը ենթակա էին փոխանցման Մանկության դատարան և, ըստ այդմ, պետք է քննվեին առանձին քաղաքացիական գործերի նկատմամբ ներկայումս կիրառելի կանոնների պահպանմամբ:

Առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից հիշատակված դրույթի կատարման ընթացքում Մանկության դատարանի կողմից, սակայն, Վճռաբեկ դատարանի նախագահի առջև բարձրացվեց այն հարցը, թե արդյոք կարող են փոխանցվել նոր բնորոշմամբ առանձին քաղաքացիական գործերը այն դեպքում, երբ Օրենքի փոփոխությունների 72-րդ հոդվածի 1-ին մասը ուղղակիորեն սահմանում է, որ Օրենքի փոփոխությունները ուժի մեջ են մտնում 2020 թվականի ապրիլի 15-ից և տարածվում են սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելուց հետո հարուցված սնանկության գործերի վրա: Արդյունքում Վճռաբեկ դատարանի նախագահի կողմից ձևակերպված դիրքորոշումն ընդհանուր ներկայացմամբ հանգում էր նրան, որ Օրենքի փոփոխությունների 72-րդ հոդվածի 10-րդ մասը մինչև Օրենքի փոփոխությունները ուժի մեջ մտնելը հարուցված քաղաքացիական գործերի նկատմամբ կիրառելը կհակասի նույն հոդվածի 1-ին մասի կարգավորմանը²⁸:

Նման մեկնաբանությունը խնդրահարույց է թվում հետևյալ հանգամանքների լույսի ներքո.

1. «Անցումային դրույթներ» հասկացությունը, ի թիվս այլնի, կոչված է ապահովելու նորմատիվ իրավական ակտի հիմնական մասի

²⁸ Տե՛ս, օրինակ, Վճռաբեկ դատարանի նախագահի թիվ ԳԴ/0253/02/17 քաղաքացիական գործով 13.07.2020թ. և թիվ ԵԴ/11015/02/18 քաղաքացիական գործով 26.08.2020թ. որոշումները:

դրույթների կիրառման որոշակի առանձնահատկություններ («Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենք²⁹, հոդված 13):

2. Տարբեր կարգավորման առարկա ունեցող դրույթների միջև հակասությունը հնարավոր չէ: Տվյալ դեպքում Օրենքի փոփոխությունների 72-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, թե որ սնանկության գործերի վարման վրա են տարածվում Օրենքի փոփոխությունները, իսկ Օրենքի փոփոխությունների 72-րդ հոդվածի 10-րդ մասը վերաբերում է առանձին քաղաքացիական գործերի փոխանցման հետ կապված հարաբերություններին: Ընդ որում, «սնանկության գործի վարում» արտահայտությունը որևէ կերպ չի ներառում դրան առնչվող առանձին քաղաքացիական գործի քննությունը³⁰:

3. Օրենքի փոփոխությունների 72-րդ հոդվածի 10-րդ մասում կիրառված է «դատարաններում հարուցված ... Օրենքի փոփոխությունները ուժի մեջ մտնելուց հետո...» արտահայտությունները, ինչից ուղղակիորեն բխում է, որ խոսքը մինչև Օրենքի փոփոխությունների ուժի մեջ մտնելը արդեն իսկ հարուցված քաղաքացիական գործերի մասին է:

4. Օրենքի փոփոխությունների միայն 2020 թ. ապրիլի 15-ից հետո հարուցված սնանկության գործերի նկատմամբ կիրառելի լինելու պայմաններում պարզ չէ, թե որ նորմով է Սնանկության դատարանը դիմել Վճռաբեկ դատարանի նախագահին, քանի որ ենթակայությունը որոշելու հարցով Սնանկության դատարանի կողմից դիմելու հնարավորությունը նախատեսվել է միայն Օրենքի փոփոխություններով:

Բացի իրավական ասպեկտից, հարկ է նկատի ունենալ, որ հիշատակված մեկնաբանությունը բացասական հետևանքներ էր պարունակում դատարանների և կողմերի համար, քանի որ գործերի շրջապտույտը անխուսափելիորեն հանգեցնում է դատարանների անհարկի ծանրաբեռնվածությանը և գործերի քննության ժամկետների ձգձգմանը: Այս համատեքստում խիստ ողջունելի է այն հանգամանքը, որ հետագայում Վճռաբեկ դատարանի նախագահի որոշումներում Օրենքի փոփոխությունների 72-րդ հոդվածի 10-րդ մասը նախկին գործերի նկատմամբ կիրառելի են համարվել³¹:

Այսպիսով, ներկայացված հետազոտության հիման վրա կարելի է անել հետևյալ հիմնական եզրահանգումները.

1. Օրենսդիրը բացառել է սնանկ ճանաչված պարտապանից գումարի բռնագանձման և գույք հանձնելու պահանջներով քաղաքացիական գործերի քննության հնարավորությունը՝ որպես այդ արգելքի անտեսման անվերապահ դատավարական հետևանք նախատեսելով այդպիսի

²⁹ Ընդունվել է 21.03.2018թ.: Ուժի մեջ է մտել 07.04.2018թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 2018.03.28/23 (1381), Հոդ. 373:

³⁰ Տե՛ս, օրինակ, Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի թիվ ՍնԴ/0102/02/20 քաղաքացիական գործով 21.07.2020թ. և թիվ ՍնԴ/0112/02/20 քաղաքացիական գործով 14.10.2020թ. որոշումները:

³¹ Տե՛ս, օրինակ, Վճռաբեկ դատարանի նախագահի թիվ ԵԴ/9164/02/19 քաղաքացիական գործով 08.11.2021թ. որոշումը:

քաղաքացիական գործերի կարճման պահանջ: Ընդ որում, դրանով ոչ թե սահմանափակվել է համապատասխան շահագրգիռ անձանց խախտված իրավունքների դատական պաշտպանության իրավունքը, այլ սահմանվել է այդ իրավունքների պաշտպանության որոշակի դատավարական ձև, որը դրսևորվում է սնանկության վարույթում դրանք որպես պարտատերերի պահանջներ ներկայացնելով:

2. Մնանկության վարույթում առանձին քաղաքացիական գործերի ինստիտուտի ներդրումը պայմանավորված է պարտապանի գույքային զանգվածի վրա ազդեցություն ունեցող քաղաքացիաիրավական վեճերը կենտրոնացնելու միջոցով սնանկության ինստիտուտի արդյունավետությունը բարձրացնելու անհրաժեշտությամբ, քանի որ

1) պարտապանի գույքային զանգվածի վրա ազդեցություն ունեցող քաղաքացիական գործերը սնանկության վարույթից դուրս՝ առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից քննվելու հնարավորությունը դատավարական իրավունքները չարաշահելու և տարբեր միջոցներով, այդ թվում՝ հայցի ապահովմամբ սնանկության վարույթի բնականոն ընթացքը խոչընդոտելու հիմքեր էր ստեղծում:

2) սնանկության գործը վարող դատավորի կողմից առանձին քաղաքացիական գործի քննությունը թույլ է տալիս դատարանին առավել արագ և ճիշտ լուծել վեճը, քանի որ, մի կողմից, դատարանը այդպես կարող է բացառել մորատորիումի շրջանցման փորձերը, մյուս կողմից, որպես կանոն, լիարժեք իրազեկ է սնանկության գործի փաստերին:

3. Քաղաքացիաիրավական վեճը կարող է դիտարկվել որպես առանձին քաղաքացիական գործ և քննվել Մնանկության դատարանի կողմից, եթե

1) վեճը ծագել է սնանկ ճանաչված պարտապանի գույքի կազմում ներառված գույքի, ներառյալ՝ իրավունքների կամ երրորդ անձին պատկանող ապահովված իրավունքի առարկայի կամ պարտապանի և պարտատիրոջ մասնակցությամբ կնքված, ներառյալ՝ պարտավորությունների կատարման ապահովման միջոցների առնչությամբ:

2) վեճի լուծումը կարող է ազդել սնանկ ճանաչելու հարցի լուծման կամ պարտատերերի պահանջների բավարարման հնարավորության վրա:

4. Բոլոր դեպքերում առանձին քաղաքացիական գործի հարուցման հիմք չեն կարող լինել:

1) պարտապանից գումարի բռնագանձման կամ գույքի հանձնման պահանջներով հայցերը:

2) սնանկության գործով կառավարչի կողմից ներկայացվող հայցերը:

3) «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» օրենքի հիման վրա ներկայացվող հայցերը:

5. Մնանկության գործով կառավարչի կողմից ներկայացվող հայցերի հիման վրա առանձին քաղաքացիական գործի հարուցման արգելքը պայմանավորված է կազմակերպչական նկատառումներով, քանի որ, մի

կողմից, նման հայցերի մեծաթիվ լինելու դեպքում կարող է արգելակվել սնանկության գործը վարող դատավորի բնականոն գործունեությունը, իսկ, մյուս կողմից, կարող է խախտվել քաղաքացիական գործերի տարածքային ընդդատության կանոնների տրամաբանությունը:

6. Առաջին աստիճանի ընդհանուր իրավասության դատարանների և Մեանկության դատարանի միջև քաղաքացիական գործերի փոխանցման անհրաժեշտություն առաջանալու դեպքում համապատասխան դատարանը նախնառաջ պետք է պարզի մորատորիումի ուժով այն կարճելու հարցը և դրան բացասական պատասխան տալուց հետո միայն հանձնի իրավասու դատարանին:

7. Առանձին քաղաքացիական գործի շրջանակում թույլատրելի է հակընդդեմ հայցի ներկայացումը: Ընդ որում, ցանկալի է այս հարցին տալ օրենսդրական հստակ և համարժեք կարգավորում:

ТИГРАН МАРКОСЯН – Отдельные гражданские дела в процедуре банкротства. – Институт отдельных гражданских дел в процедурах по делам о банкротстве является новшеством в отечественном законодательстве, и его всеобъемлющее исследование имеет большое теоретико-практическое значение.

В работе на основе теоретических источников, отечественного и зарубежного законодательства, а также судебной практики рассматриваются необходимость введения отдельного института гражданских дел и история его развития, анализируются условия рассмотрения гражданского спора как отдельного гражданского дела и другие элементы этого института, а также выявляются пределы действия моратория на гражданские дела.

В данной статье автор представляет ряд научно-практических выводов, которые могут стать ориентиром для правоприменительной практики, а также для дальнейшего законодательного развития института отдельных гражданских дел.

Ключевые слова: производство по делу о банкротстве, мораторий, отдельное гражданское дело, концентрация, спор о юрисдикции

TIGRAN MARKOSYAN – Separate Civil Cases in Bankruptcy Proceedings. – The institute of separate civil cases in bankruptcy proceedings is a novelty in domestic legislation and its comprehensive study has great theoretical and practical significance.

Based on theoretical sources, domestic and foreign legislation, as well as judicial practice, the article considers the need to introduce a separate institution of civil cases and the history of its development, analyzes the conditions for considering a civil dispute as a separate civil case and other elements of this institution, and also identifies the limits of the moratorium on civil cases.

In the article, the author has introduced several scientific-practical conclusions that can be guiding for the development of law enforcement practice, as well as for further legislative development of the institute of individual civil cases.

Keywords: bankruptcy proceedings, moratorium, separate civil case, concentration, dispute over jurisdiction